

Синергетика вже навчилась у простих ситуаціях виділяти параметри порядку і шукати „русла” і вчиться нині працювати з джокерами, з механізмами переходу від одних русел до інших. Проте універсальних рецептів тут поки-що немає і їх потрібно шукати, що безумовно є перспективними темами подальших розвідок фахівців у даному напрямку майбутніх досліджень.

Отже, висновки з даного дослідження, вказують на те, що потрібні конкретні ясні цілі, показники, які визначають вибір стратегії сталого розвитку. Потрібні кроки, механізми, міри, які економіка „розуміє”. Треба враховувати особливості України, які дуже істотні, використовувати можливості точних наук. Природно, нагромадження досвіду має пряме відношення до системного синтезу, до своєрідної самоорганізації в просторі знань і навичок.

- 1.Єрмоленко М.М. Національні економічні інтереси: реалізація і захист // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – №1-2. – С.18-24.
- 2.Ерохин С.А. Синергетическая парадигма современной экономической теории // Актуальні проблеми економіки. – 2001. – №5-6. – С.4-17.
- 3.Климентович Н.Ю. Без формул о синергетике. – Минск, 1986. – С. 6, 9.
- 4.Курдюмов С.П., Маменецкий Г.Г. Синергетика – теория самоорганизации. Идеи, методы, перспективы. – М.,1983.
- 5.Хакен Г. Информация и самоорганизация. – М.: Мир, 1991. – С.46-48.
- 6.Wei – Bin Zhang, Synergetic Economics, 1991.
- 7.Bak P. How Nature Works. The Science of Self-organized Criticality. – Oxford, Oxford University Press, 1997. – P. 62.
- 8.Рябченко О.Д. Приватизація в економіці і суспільстві. – Харків: Майдан, 2003. – 208 с.
- 9.Шкільняк М.М. Соціально-економічні проблеми управління державною власністю // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2006. – №5. – С.29-31.
10. Малинецький Г.Г. Хаос, структуры, вычислительный эксперимент. – М.: Наука, 1997 (2-е изд. М.: Эдиториал УРСС, 2000).

Отримано 14.03.2007

УДК 330.111.62

О.М.ЧЕРЕВАТЕНКО

Українська державна академія залізничного транспорту, м.Харків

ЗНАЧЕННЯ СИНЕРГЕТИКИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ФОРМ ВЛАСНОСТІ В ДЕРЖАВІ

Розглядаються актуальні питання економічного розвитку різних форм власності в державі, визначаються можливості синергетики при аналізі економічних систем.

Одним із завдань сучасної економіки є оцінка пропорцій між державним і приватним секторами економіки і розподіл між ними функціональних задач. Обидві проблеми потребують рішень, що будуть

динамічно змінюватись з урахуванням загальносвітових економічних тенденцій та специфіки національної економіки. Прояви синергетики у цьому процесі пов'язані, перш за все, з тим, що одним із завдань науки синергетики є виявлення законів побудови організації, виникнення впорядкування, розвитку і самоускладення різноманітних систем. Питання про оптимальне впорядкування, збалансування і організацію стає особливо гостро, коли досліджуються найважливіші економічні процеси і проблеми, які потребують залучення великих ресурсів. Проблема формування раціонального співвідношення форм власності в державі не дає можливості шукати відповідь шляхом постійних експериментів, оскільки це призводить до величезних втрат і суттєвого зниження темпів розвитку економіки. Тому доцільно, діяти, спираючись на знання внутрішніх якостей та особливостей системи, законів її розвитку. В цьому випадку актуальним є значення синергетичного ефекту в економічних системах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питанням раціонального співвідношення різних форм власності присвячується значна увага з боку вчених-економістів та практиків. Значний внесок у дослідження відносин і форм власності зробили А.Котов, І.Грачов, А.Баумгартен, В.Кошкін, Ю.Перевалов, В.Басаргін, В.Черковець, В.Кулькова, А.Покритан, В.Гринчук, Д.Богиня, Г.Волинський [1-6] та ін.

Проте, ідея застосування синергетичних закономірностей при аналізі і прогнозуванні розвитку цього економічного питання є достатньо новою і слабо дослідженою.

Метою статті є комплексний аналіз процесу формування пропорцій між різними формами власності в державі та обґрунтування доцільності врахування синергетичного ефекту в цьому процесі.

Постійне оновлення технологічних, економічних і соціальних характеристик суспільства на мікрорівні (оновлення моделей, модифікація продукції), на мезорівні (зміна поколінь техніки і активної частини основних фондів приблизно один раз у 10 років) і макрорівні визначають основні напрямки розвитку цивілізації в цілому.

Нині, світ, на переконання С.Ю.Глазьева [7], вступив у фазу укладу інформаційних і комунікаційних технологій. Процеси розповсюдження нових технологій йдуть при взаємному впливі технологічних, інституційних і соціально-економічних систем. Новий уклад спирається на виробничий потенціал попереднього, але потребує його перетворення згідно з власними характеристиками і закономірностями розвитку. Інтеграція країни в лідери нового укладу має місце в резуль-

таті підвищення конкурентоздатності виробництв нового укладу, зняття опору соціально-економічних інститутів.

Аналіз проходження всіх технологічних етапів країн світу свідчить про величезне значення державного управління для створення передумов накопичення і реалізації національного науково-технологічного потенціалу, стимулювання і підтримки інноваційної активності господарюючих суб'єктів. Це державні видатки на фінансування наукових і дослідно-конструкторських розробок, створення і підтримання інформаційної інфраструктури, зниження невизначеності перспективних напрямків НТП і вибір пріоритетних, надання субсидій для ризикованих інноваційних проектів, розповсюдження науково-технічної інформації. Крім того, в основаному за рахунок держави здійснюється освіта населення і підготовка кадрів, видатки на яку дуже значні у всіх національних економіках. Держава також здійснює стандартизацію продукції з метою підвищення ефективності суспільного виробництва і забезпечує правову основу науково-технічної і підприємницької діяльності, охорону інтелектуальної власності, стимулювання інноваційної активності в економіці.

Ринковий механізм, у свою чергу, повинен бути механізмом підвищення інноваційної активності господарюючих суб'єктів. При цьому очікування надмірного прибутку і укріплення конкурентоздатності фірми на ринку за рахунок деякої тимчасової його монополізації повинно стимулювати впровадження науково-технічних нововведень.

Особливістю переходу постіндустріальних і розвинених країн до нового технологічного укладу є те, що використовувались „обмежені” структури для формування крупних виробничо-господарських структур з гнучкою комунікацією, високою адаптивною спроможністю до умов, що можуть швидко змінюватись.

„Становлення нових виробничо-технічних систем, та як і завершення їх життєвого циклу, проходить в межах світового ринку” [7]. Зближення технологічних укладів у різних країнах тим вище, чим сильніше вони інтегровані між собою і особливо з країнами-лідерами технологічного укладу.

Проте, як наголошують автори [8-10], країни, що розвиваються в напрямку загального технологічного укладу, різняться рівнями показників технологічного укладу на душу населення або на одиницю національного доходу. Це визначено історичними, культурно-психологічними, природно-кліматичними і іншими особливостями кожної держави.

При розвитку технологічного укладу переважної ефективністю володіють країни з розвинутою приватною власністю, без якої не мо-

жна досягти свободи підприємницької ініціативи і конкуренції як основи зростання ефективності виробництва і розширення нововведень, або високої адаптивності соціально-економічної структури до умов, що змінюються. Динаміка розвитку технологічного укладу – багатофакторний процес. Регуляторами його темпу є пропорції між приватним і державним секторами економіки. У зв'язку з цим, на наш погляд, повинно розглядатися питання про досягнення укладоефективних пропорцій між державним і приватним секторами економіки, а не про ринкові засади як самоціль. Відповідно, процес приватизації повинен визначатися рядом обмежень, які забезпечують легітимність змін і соціальну справедливість, екологічну стійкість і економічну безпеку країни.

Критерієм ефективності соціально-економічного розвитку повинно виступати скорочення відставання в країні необхідного росту технологічного укладу від еталонного при перелічених вище обмеженнях.

Ці обмеження повинні визначати характер приватизаційних процесів, практична реалізація яких залежить від політики правлячої еліти, її прихильності до національних і загальногуманних інтересів, радикально-ліберальної або соціал-демократичної орієнтації, а таким чином від пропорцій між державною і приватною власністю.

В Україні триває очевидний процес скорочення питомої ваги державної власності в економіці за рахунок приватизації державних підприємств. Поряд з цим розвивається комерціалізація, тобто наближення до основ функціонування приватнопідприємницьких структур, значної частини підприємств, які знаходяться під контролем держави, зміна схем управління державними підприємствами.

У цій ситуації зростає значення синергетики як науки, що виявила біфуркаційний механізм розвитку, конструктивну роль хаосу у процесах еволюції самоорганізованих систем, механізм конкуренції віртуальних, тобто припустимих, можливих форм структур, що закладені у системі.

Важливою особливістю синергетики є те, що вона являє собою міждисциплінарний напрямок, який займається дослідженням систем, що складаються з багатьох підсистем різної природи і вивченням того, яким чином взаємодія таких підсистем приводить до виникнення просторових, часових і просторово-часових структур в макроскопічному масштабі. Тобто синергетика є новою узагальнюючою наукою, що вивчає процеси, в яких ціле володіє якостями, яких нема у жодної з її частин, ціле в таких системах відбиває ознаки частин, проте і частини відбивають ознаки цілого. Синергетика стає мовою міждисциплінарного спілкування математиків, фізиків, економістів тощо, незважаючи на те, що всі вони розуміють синергетичні моделі по-своєму. Моделі

синергетики – це моделі нелінійних, нерівноважних систем, що підпадають під дію флуктуації. У момент переходу впорядкована і невпорядкована фази відрізняються одна від одної так несуттєво, що саме флуктуації переводять одну фазу в іншу. Якщо в системі можливі декілька нестійких станів, то флуктуації відбирають одну з них [11]. При аналізі складних систем, зокрема, в економіці, необхідно досліджувати прості базові моделі, що дозволяють зрозуміти і виділити найбільш суттєві механізми „організації порядку” вибірково нестійкість, імовірний відбір, конкуренцію або синхронізацію підсистем. Поняття та образи синергетики пов’язані, перш за все, з оцінкою впорядкованості і безпорядку – інформація, ентропія, кореляція, точка біфуркації тощо.

Синергетичні поняття можуть застосовуватись до будь-яких систем, що розвиваються. Вони можуть стати інструментами економічного мислення і аналізу. Сучасна економічна наука, звертаючи увагу на ідеї синергетики, все більше приділяє уваги нерівноважним станам, процесам злому стабільного порядку (переходам від порядку до хаосу, народженням нового порядку). При розвитку суспільства часто виникають нестійкі стани „точки біфуркації” – перехрестя, розщеплення шляхів розвитку. В період суспільної кризи не працюють так звані „об’єктивні закони”, які роблять людей сліпими по відношенню до економічних і соціально-політичних процесів.

Синергетику ще часто називають наукою про несподіване. Можна сказати, що будь-яка якісна зміна стану системи (або режиму її роботи), у тому числі, соціально-економічної, здійснює враження несподіваного. Проте при більш детальному аналізі стає зрозумілим, що нічого несподіваного в цьому немає. Причиною несподіваного, як правило, стає нестійкість.

Синергетика досліджує організаційний момент, ефект взаємодії різних систем. Виникнення організаційної поведінки може бути обумовлене зовнішнім впливом (вимушена організація) або може бути результатом розвитку власної (внутрішньої) нестійкості системи в системі (самоорганізація) [12].

Важлива особливість синергетичних систем полягає у тому, що ними можна керувати ззовні, змінюючи впливаючі на системи фактори. Це є особливо актуальним при дослідженні розвитку економічних систем, зокрема такої економічної підсистеми, як відносини власності, які є базою для всіх економічних процесів у державі.

Синергетичні ідеї активно впливають на світосприйняття у всіх галузях науки. Сучасна економічна наука має оволодівати новими синергетичними інструментами мислення, оскільки синергетика виявляє загальні методи і закономірності процесів самоорганізації в самих різ-

номанітних відкритих рівноважних системах, до яких безперечно відносяться різні економічні підсистеми, у тому числі і система відносин власності в державі. На переконання академіка Н.Моїсєєва: „Все, що ми спостерігаємо, все, у чому сьогодні приймаємо участь, – це лише фрагменти єдиного синергетичного процесу” [13]. Тому важливою задачею економічної науки є сприйняття і застосування синергетичних досягнень в різних економічних підсистемах. Це дозволить піднятися на новий рівень світосприйняття і розуміння економічної дійсності, збагатити економічну науку надбаннями складного світу нелінійних математичних моделей.

1.Котов А., Грачев И., Баумгартен А. и др. Сравнительная результативность работы предприятий различных форм собственности // Российский экономический журнал. – 1996. – №8. – С.26-30.

2.Кошкин В.И. Управление государственной собственностью. – М.: Финстатинформ, 2000. – 179 с.

3.Первалов Ю.В., Басаргин В.Ф. Формирование структуры собственности на приватизированных промышленных предприятиях // ЭКО. – 2000. – №1. – С.5-34.

4.Собственность в экономической системе России / Под. ред. В.Н.Черковца, В.М.Кулькова. – М.: Экономический факультет, ТЕИС, 1998. – 556 с.

5.Покрыган А., Гринчук В. Некоторые вопросы анализа и реформирования собственности // Экономика Украины. – 2003 – №11. – С.40-46.

6.Богиня Д., Вольнский Г. Социально-экономические аспекты большой приватизации: цели и результаты // Экономика Украины. – 2002. – №12. – С.35-42.

7.Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. – М.: ВлаДар, 1993. – 310 с.

8.Алексеев Г. Реформы начинаются с законов // Гудок. – 2002, 25 июня.

9.Ершова И.В. Российские проблемы корпоративного управления. – Екатеринбург: УГТУ, 1997. – С.122-128.

10.Портер М.Э. Конкуренция: Пер. с англ. – М. Изд. дом «Вильямс», 2000. – 310 с.

11.Курдюмов С., Малинецкий Г. Синергетика – теория самоорганизации // www.n-t.org/tp/in/sts.htm.

12.Моисеев Н. Алгоритмы развития. – М., 1987. – 63 с.

13.Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. – М., 1986. – 127 с.

Отримано 14.03.2007

УДК 334.72

В.М.ОРЛОВА

Українська державна академія залізничного транспорту, м.Харків

ПРИНЦИП ПРОСТОТИ І МЕТОДИ АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЯВИЩ

Розглядаються складові системного аналізу, який встановлює властивості соціально-економічних систем, їх здатність до самоорганізації.

Постановка проблеми принципу простоти і методів аналізу соціально-економічних явищ у загальному вигляді та її зв'язок з важливи-